

ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА” В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті окреслено суть поняття “інформаційна війна” крізь призму соціальних комунікацій. Проаналізовано українські та зарубіжні праці, що стосуються інформаційних війн, впливу на свідомість мас, розкрито спільні риси їх тлумачення терміна “інформаційна війна”. Визначено основні методи його впливу в ході інформаційного протистояння між Україною та Росією. Обґрунтовано роль поняття “інформаційна війна” в контексті соціальних комунікацій.

Ключові слова: інформаційна агресія, інформаційна війна, соціальні комунікації, інформаційна безпека, пропаганда.

I. Вступ

У час активних бойових дій на сході України поняття інформаційної агресії в контексті соціальних комунікацій є надзвичайно важливим. Тому *актуальність* цього дослідження зумовлена тим, що XXI ст. – це ера інформації. Кожна людина може без перешкод дізнатись потрібну інформацію про події, що трапились у світі. Тому вплив інформації на соціум – це питання, що містить неоднозначну відповідь. З одного боку, це позитивне явище, адже воно сприяє освіченості населення, але це можливо лише в тому випадку, коли інформування суспільства має свою первинну, благородну мету. Проте, аби досягнути бажаного, можливий інший бік цього явища, який сьогодні активно використовує щодо України Російська Федерація. Маємо на увазі потужні інформаційні атаки, що призвели до розгортання активних бойових дій з великою кількістю людських жертв. Саме тому питання інформаційної агресії в контексті соціальних комунікацій є важливим та актуальним на сьогодні. Цей аспект досліджувало чимало як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Останніми роками інтерес до поняття інформаційної агресії в контексті соціальних комунікацій особливо зріс серед українських науковців. Сьогодні відомі професійному загалу праці таких Г. Почепцова, В. Петрика, І. Парфенюка, О. Старіша, В. Домарєва.

До прикладу, у відомій праці Г. Почепцова “Сучасні інформаційні війни” зазначено, що інформаційні війни можливі в різних сферах життєдіяльності й у всі часи: конкурентна боротьба точиться у політиці, бізнесі, економіці, соціальному житті. І цю боротьбу досить часто ведуть саме в інформаційному просторі. Адже це дешевший варіант агресивних дій, ця сфера ще не настільки ефективно захищена на законодавчому рівні, до того ж тут непросто розрізнити умисний і випадковий розвиток подій.

Сучасні інформаційні війни – це квазі-агресивний інструментарій мирного життя, а

не лише збройного конфлікту між державами. І постійний розвиток інформаційного простору продукує нові можливості для застосування цього інструментарію. Поява Інтернету здійняла його до нових висот [12, с. 170].

II. Постановка проблеми

Мета дослідження – проаналізувати визначення терміна “інформаційна війна” в контексті соціальних комунікацій. Для досягнення мети потрібно виконати ряд завдань:

- визначити, чи тотожними є терміни “інформаційна війна” та “інформаційна агресія”;
- проаналізувати тлумачення терміна “інформаційна війна” українськими вченими;
- ознайомитись із зарубіжним розумінням терміна “інформаційна війна”;
- окреслити межі впливу інформаційної війни на соціальні комунікації.

Об’єкт дослідження – соціальні комунікації. *Предметом аналізу* є значення та місце поняття інформаційної війни в контексті соціальних комунікацій.

III. Результати

Сьогодні як у науковій, так і в медійній сфері часто вживають поняття “інформаційна війна” та “інформаційна агресія”. Постає питання тотожності цих понять.

Як зазначає відомий український дослідник Г. Почепцов, “інформаційні війни є інформаційними технологіями, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими” [12, с. 169].

Інформаційна агресія – незаконні дії однієї зі сторін в інформаційній сфері, спрямовані на заподіяння супротивнику конкретної, відчутної шкоди в окремих сферах його діяльності шляхом обмеженого та локального за своїми масштабами застосування сили [19, с. 42].

На нашу думку, термін “інформаційна війна” є значно ширшим, ніж “інформаційна агресія”. Проаналізуємо значення понять “війна”

та “агресія” за Великим тлумачним словником сучасної української мови:

“Агресія – це неспровокований збройний напад однієї держави на іншу з метою загарбання її території, ліквідації чи обмеження її незалежності” [2, с. 10].

“Війна – стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба” [2, с. 186].

Отже, агресія є частиною війни, одним з етапів, адже саме напади й розгортають воєнні конфлікти. А війна – це тривале явище, що має складові, тобто етапи. У медійній сфері все аналогічно. Наприклад, російська сторона створює черговий неправдивий інформаційний привід про Україну – це вияв агресії, який творить інформацій війну, що триває вже не один рік.

Однак мета у цих понять однакова, а саме:

- 1) послабити моральні, інтелектуальні, державні, військові сили супротивника;
- 2) створити іншу інформаційну реальність і змусити маси повірити в неї;
- 3) кожна інформаційна війна є латентною фазою активного, у цьому випадку збройного, протистояння між державами.

Унаслідок розгортання подій на сході Україні останніми роками чимало вчених захопилась питанням інформаційної війни. Відтак, у науковій літературі з'явилось чимало тлумачень цього поняття.

Наприклад, український дослідник Г. Почепцов вважає, що інформаційна війна – “комунікативна технологія впливу на масову свідомість з короткостроковими чи довгостроковими цілями” [12, с. 20].

Також Г. Почепцов пише, що термін інформаційні війна – це слово з журналістського лексикону. Військові використовують термін “інформаційна операція”. Сьогодні цей термін є особливо популярним, його вживає НАТО. Під ним прийнято розуміти застосування певних механізмів дій навіть за відсутності й натяку на бойові дії.

У 1920 р. британський історик Дж. Фуллер ввів поняття “психологічна війна”. Психологічна війна (операція) є комунікативною технологією на внесення змін у поведінку індивіда за допомогою модифікації його моделі світу, що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки [12, с. 168].

У США у 1957 р. було введено в офіційні документи поняття “психологічна операція”. Уперше термін застосував капітан Е. Захаріас, розуміючи під ним “застосування відповідного інструментарію за відсутності широкомасштабних військових операцій” [12, с. 166].

У книзі науковця Д. Прокоф'єва “Інформаційна війна і інформаційна злочинність” наведено таке визначення терміна “інформаційна війна”: “це дії, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом за-

вдання шкоди інформації, процесам, що базуються на інформації та інформаційних системах супротивника, при одночасному захисті власної інформації, процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах” [6].

У трактаті “Мистецтво війни” Сунь-Цзи писав: “У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва” [17, с.65].

Дослідник інформаційних війн з США Уїн Швартоу розуміє це поняття як “електронний конфлікт, де інформація є стратегічним здобутком, який варто захопити чи знищити” [18, с. 5].

За визначенням першого заступника директора Федерального агентства урядового зв'язку та інформації Росії В. Маркоменка, “інформаційна війна – це комплекс заходів і операцій, що провадяться в конфліктних ситуаціях, в яких інформація є водночас зброєю, ресурсом і метою” [3, с.137].

Російський дослідник С. Расторгуєв зазначав: “Інформаційна війна – наявність боротьби між державами з допомогою інформаційної зброї” [15, с. 123], тобто це відкриті і приховані цілеспрямовані інформаційні впливи систем (держав) одна на одну з метою отримання переваги в матеріальній сфері, де інформаційні впливи – це впливи за допомогою таких засобів, використання яких дає змогу досягати поставлених цілей.

Дж. Стейн у своїй праці “Інформаційна війна” стверджує: “Метою інформаційної війни є людський розум, особливо той, який приймає ключові рішення війни та миру, а також той, що приймає ключові рішення стосовно того, де, коли та як застосувати потенціал і можливості, які є в їхніх стратегічних структурах” [12, с.170]. Тобто ми бачимо, що тоді, в 1995 р., інформаційну війну вважали навіть більш складним феноменом, ніж зараз. Чітко наголошено, що метою є розум супротивника. Вона є не війною інформації, як сьогодні, а війною знань.

Пітер Померанцев зазначав: “Нині існує низка теорій інформаційної війни. Російська теорія апелює до інформаційної та психологічної війни, сутність якої полягає в тому, щоб підкорити іншу країну, навіть не торкаючись її. Ядром інформаційної війни є людська свідомість, психологічна сфера. В інформаційній боротьбі йдеться не лише про пропаганду, медіадебати, переконання. Це військова доктрина, що включає кіберагресію, економічні, медійні засоби та інші засоби” [13].

Провідні фахівці в галузі інформаційних воєн з ЦРУ та МО США трактують це поняття так: “Інформаційна війна – це попередньо сплановані психологічні дії в мирний чи військовий час, спрямовані на ворожу, дружню чи нейтральну аудиторію, які впливають на уста-

новки і поведінку людей з метою отримання політичної чи військової переваги” [6].

Найстарішим та найвідомішим терміном не лише в Україні, а й у світі, який є тотожним інформаційній війні є пропаганда. Слово відоме людству ще із часів Першої світової війни, але особливої популярності, особливо в країнах СНД, воно набуло в роки Другої світової війни. Уособленням тодішньої пропаганди є Адольф Гітлер. Головним завданням того часу було вербувати прихильників.

Отже, розглянемо визначення пропаганди: це інтенсивні комунікативні процеси, що мають на меті зміну поведінки аудиторії, на яку вони налаштовані [12, с. 168]. Є різні визначення пропаганди, кожен дослідник цього явища розуміє його по-своєму.

Наприклад, Дж. Браун вважає пропаганду доктриною чи практикою, яка будується на впливові на емоційне становлення інших [12, с. 170].

Директор Інституту комунікативних досліджень Лідського університету Ф. Тейлор вважає, що пропаганда – це комунікація, завданням якої є задоволення інтересів людей, які цю комунікацію виконують [12, с. 170].

Науковці Дж. Джоветт і В. О’Доннел називають пропаганду заздалегідь запланованим і системним намаганням формувати сприйняття, маніпулювати розумінням і спрямовувати поведінку, щоб досягти результатів, які задовольняють бажання пропагандиста [12, с. 170].

IV. Висновки

У ході активного збройного протистояння між Україною та Росією виникає гостра потреба в правильному номінуванні поняття “інформаційна війна”, яке стало причиною розгортання бойових дій на території Східної України. Існує чимало тлумачень цього терміна. Як іноземні, так і українські дослідники зводять це поняття до одного розуміння: інформаційні війни – це інформаційні технології, які мають на меті ввести в оману широке коло людей, маніпулювати індивідуальною та масовою свідомістю, що призводять до виведення з ладу процесів управління суспільством і його складовими, передовсім військовими.

Сьогодні в ході інформаційної війни з боку Росії проти України можна виокремити такі її методи:

- 1) дезінформування та маніпулювання;
- 2) пропаганда;
- 3) намагання змінити громадську думку;
- 4) психологічний та психотропний тиск;
- 5) поширення чуток.

Ці методи мають колосальний вплив уже на збройне протистояння на сході України, вони провокують загострення, порушення тиші, руйнацію української державності. Саме тому поняття інформаційної війни в контексті соціальних комунікацій потребують пильної

уваги з боку науковців. Адже сьогодні, в епоху інформаційного суспільства, кожна людина має надлегкий доступ до будь-якої інформації. Це, з одного боку, позитивне явище, бо це провокує розвиток людства, однак є й негативний бік, адже якщо подача інформації має пропагандистську мету, то це завжди призводить до конфлікту із застосуванням зброї, от як, наприклад, події в зоні АТО.

Українське журналістичнознавство та сфера інформаційної безпеки потребують нових наукових надбань, які допомагатимуть боротись з інформаційними нападами агресора. Вичерпне розуміння поняття інформаційної війни у вітчизняній науковій думці є, однак, відсутні чіткі стандарти і вимоги до боротьби із цим негативним явищем.

Список використаної літератури

1. Аронсон Э. Эпоха пропаганды: Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление / Э. Аронсон, Э. Праткинс. – Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 384 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
3. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Юрій Горбань // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – Вип. 1. – С. 136–141.
4. Горчинська О. Георгій Почепцов: Інформаційна війна веде до наступного кроку – війни фізичної [Електронний ресурс] / Олександра Горчинська. – 2014. – Режим доступу: http://www.mymedia.org.ua/konkursukraina/infowars/georg_y_pochepcov_nformac_yn_v_yna_vede_do_nastupnogo_kroku_v_yni_f_zichno.html.
5. Еляшевська Н. Ф. Вразливість України до інформаційної війни / Н.Ф. Еляшевська // Теле- та радіожурналістика. – 2015. – Вип. 14. – С. 165–169.
6. Інформаційна війна – зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Інститут масової інформації. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/>.
7. Кабаненко І. Інформаційна війна Росії проти України побудована на суцільній брехні [Електронний ресурс] / Ігор Кабаненко. – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/28496>.
8. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Г. Крысько. – Минск : Харвест, 1999. – С. 64–70.
9. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / О. Маруненко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – Київ, 2011. – № 4. – С. 91–95.

10. Мудрак Л. Стандарти журналістики в умовах війни: переосмислення [Електронний ресурс] / Л. Мудрак. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/standarti_zhurnalistiki_v_umovakh_viyuni_pereosmislennya/.
11. Панарин И.Н. Технология информационной войны / Игорь Николаевич Панарин. – Москва : КСП+, 2003. – 319 с.
12. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. – Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2015. – 497 с.
13. Pomerantsev P. Can Ukraine Win Its Information War With Russia? [Electronic resource] / Peter Pomerantsev // The Atlantic. – Mode of access: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/can-ukraine-win-its-information-war-with-russia/372564/>.
14. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] / В. В. Різун // [Наукова сторінка професора Володимира Різун] / Інститут журналістики : сайт. – Київ, 2011. – Режим доступу: <http://journ.univ.kiev.ua/node/431>.
15. Расторгуев С. П. Философия информационной войны / С. П. Расторгуев. – Москва : Вузовская книга, 2001. – 468 с.
16. Соломонюк Р. 3 прийоми інформаційного самозахисту [Електронний ресурс] / Роман Соломонюк. – 2015. – Режим доступу: <http://www.vysnovky.com/analytics/politics/767-yak-provodyat-informaciini-operacii>.
17. Сунь-Дзи Мистецтво Війни / Сергій Лесняк. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. – 108 с.
18. Холод О. М. Специфіка тлумачення терміна “соціальні комунікації” / О. М. Холод // Журналістика в піарі та піар у журналістиці / упоряд. В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. – Київ : Грамота, 2010. – С. 278–279.
19. Schwartau W. An introduction to information warfare / W. Schwartau // War in the information age: new challenges for U.S. security policy. – Washington etc., 1997.
20. Mediasapiens [Electronic resource]. – Mode of access: <http://osvita.mediasapiens.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015.

Семен Н. Ф. Понятие “информационная война” в контексте социальных коммуникаций

В статье обозначена суть понятия “информационная война” через призму социальных коммуникаций. Проанализированы украинские и зарубежные исследования, касающиеся информационных войн, влияния на сознание масс; раскрыты общие черты их трактовки термина “информационная война”. Определены основные методы его воздействия в ходе информационного противостояния между Украиной и Россией. Обоснована роль понятия “информационная война” в контексте социальных коммуникаций.

Ключевые слова: *информационная агрессия, информационная война, социальные коммуникации, информационная безопасность, пропаганда.*

Semen N. The Concept of “Information Warfare” in the Context of Social Communications

The article outlines the essence of the concept of information war through the prism of social communications. Studies by a number of Ukrainian and foreign papers relating to information warfare, the impact on the consciousness of the masses. Consider the views of Ukrainian and foreign scholars on the concept of “information war.” Also outlines the common features of domestic and foreign interpretation of the term “information war.” Analyzing the notion discussed the main methods of information influence in the conflict between Ukraine and Russia. The study identified the importance of the concept of “information warfare” in the context of social communications.

During the active armed conflict between Ukraine and Russia, there is an urgent need to correct nominating the concept of “information war”, which caused the deployment of the fighting in Eastern Ukraine. There are many interpretations of the term. As foreign and Ukrainian researchers reduce this concept to one understanding: information war – this information technologies that are designed to mislead the wide range of people, to manipulate individual and mass consciousness, leading to a disabling processes of governance and its components, especially the military. The purpose of these concepts is the same, namely: 1) weaken the moral, intellectual, government, military forces of the enemy; 2) create another reality information and make the masses believe in it; 3) Every information war is latent phase active, in this case the armed conflict between states.

Today, in the information war by Russia against Ukraine it can highlight the following methods: 1) misinformation and manipulation; 2) advocacy; 3) diversification of public opinion; 4) psychological and psychotropic pressure; 5) spreading rumors.

In recent years, interest in the concept of information aggression in the context of social communications increased particularly among Ukrainian scientists. Today known professional public work of researchers like: G. Pocheptsov, V. Petrik, I. Parfenyuk, A. Starisha, V. Domaraeva.

Key words: *aggression information, information war, social communication, informational security, propaganda.*